

**การศึกษาทางพฤกษศาสตร์กกระจูด (*Lepironia articulata*) เพื่อการอนุรักษ์และ
ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน**

นายวัชระ บุญชัย และนายกิตติพงษ์ เกิดสว่าง
ศูนย์รวมพรรณไม้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดระยอง องค์การสวนพฤกษศาสตร์
หมู่ 2 ตำบลชากพง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง 21190 โทร. 0-3863-8880-(1)

บทคัดย่อ

การศึกษาทางพฤกษศาสตร์กกระจูด (*Lepironia articulata*) เพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ได้ทำการศึกษาในเขตพื้นที่ 7 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 14 จังหวัดภาคใต้ ในช่วงปี พ.ศ. 2547 – 2548 เพื่อศึกษาข้อมูลทางพฤกษศาสตร์ นิเวศวิทยา การกระจายพันธุ์ ของกกระจูด และการนำมาใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการศึกษาพบว่า กกระจูด มีลักษณะทางพฤกษศาสตร์ที่โดดเด่นแตกต่างจากกชนิดอื่นที่อยู่ในวงศ์กก (Cyperaceae) คือ มีช่อดอกเดี่ยว; ใบประดับทรงกระบอกปลายแหลม; ลำต้นทรงกระบอกกลายเป็นช่องอากาศเนื่องจากมีเยื่อชั้นตามขวาง เมื่อผ่าจะเห็นเป็นข้อปล้อง ส่วนกชนิดอื่น มีช่อดอกประอบ; ใบประดับคล้ายใบหรือเป็นเส้นสั้นๆ; ลำต้นเป็นสามเหลี่ยมมุมแหลม; ทรงกระบอกหรือกึ่งทรงกระบอก ภายในลำต้นไม่มีเยื่อชั้นตามขวาง

กกระจูด ที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ มีลักษณะทางพฤกษศาสตร์ นิเวศวิทยา การกระจายพันธุ์ และการนำมาใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่แตกต่างกัน กกระจูดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบมากในเขตพื้นที่จังหวัดระยองเพียงแห่งเดียว และในภาคใต้พบมากที่สุดในเขตพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และที่พบมารองลงมา ได้แก่ ในเขตพื้นที่จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี พัทลุง นราธิวาส และพังงา จังหวัดที่พบในปริมาณน้อยได้แก่ จังหวัดสงขลา ปัตตานี สตูล และภูเก็ต และจังหวัดที่ไม่พบกกระจูด ได้แก่ ยะลา กระบี่ ตรัง และระนอง

การนำกกระจูดมาใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ไม่แตกต่างกัน นับว่าเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าแสดงออกถึงวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงยุคปัจจุบัน ในส่วนของการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนนั้น พบว่า ประชาชนในท้องถิ่นทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ นำกกระจูดจากแหล่งน้ำธรรมชาติมาใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องโดยไม่มีการจัดปลูกแต่อย่างใด แต่จะใช้วิธีการอนุรักษ์แหล่งน้ำธรรมชาติที่มีกกระจูดขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังไม่มีการจัดการที่ชัดเจน มีเพียงส่วนน้อยที่นำกกระจูดมาปลูกเพื่อใช้ประโยชน์ แต่ปริมาณกกระจูดที่ได้ก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการ เช่น ที่ชุมชนทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง

ดังนั้น ชุมชนในท้องถิ่นจะต้องช่วยกันอนุรักษ์แหล่งน้ำธรรมชาติ และกกระจูดที่มีอยู่ในแหล่งน้ำให้คงอยู่ โดยการเพาะขยายและปลูกบำรุงดูแลรักษา กกระจูด ในแหล่งน้ำธรรมชาติให้มีปริมาณที่เพียงพอและคุณภาพที่ดีต่อการนำมาใช้ประโยชน์ ซึ่งจะเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากกกระจูดได้อย่างยั่งยืนสืบไป

บทนำ

กก เป็นพืชที่คนไทยรู้จักกันดี เพราะมีอยู่ทั่วไปในหนองน้ำธรรมชาติ กกมีหลายชนิด แต่กที่นำมาใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนมากจะนำมาทอเสื่อเพื่อเก็บไว้ใช้ในครัวเรือน ในแต่ละท้องถิ่นอาจจะใช้ชนิดของกแตกต่างกันไป ประชาชนในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดจันทบุรี ได้นำกทอเสื่อจันทบุรีมาปลูก และนำมาใช้ประโยชน์แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆกันอย่างแพร่หลาย นอกจากนี้ ยังพบว่าประชาชนในบางท้องถิ่น จังหวัดระยอง มีการนำกอีกชนิดหนึ่ง

มาสานเสื่อเพื่อใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งกษัตริย์ประชาชนในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเรียกว่า “กก” แต่ทางภาคใต้เรียกว่า “กระจูด” และในปัจจุบันประชาชนในท้องถิ่นทั้งภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ในหลายพื้นที่ได้รวมกลุ่มกัน เพื่อนำกกกระจูดมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบต่างๆ มากมาย เพื่อเป็นสินค้าของชุมชน จำหน่ายให้แก่บุคคลทั่วไป และจัดเป็นสินค้าส่งออกไปยังต่างประเทศเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนได้อีกทางหนึ่ง ตามนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการส่งเสริมให้ประชาชนมีรายได้เสริมตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

กกกระจูด เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำ อยู่ในสังคมพืชกก-หญ้า ซึ่งเป็นสังคมพืชที่มีการแก่งแย่งพื้นที่เพื่อการเจริญเติบโตค่อนข้างสูง ดังนั้น พืชพวกนี้แต่ละชนิดจะขึ้นอยู่รวมกันเป็นกลุ่มอย่างหนาแน่นเพื่อป้องกันการบุกรุกจากชนิดอื่น การนำกกกระจูดในแหล่งน้ำธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เป็นจำนวนมาก ในคราวเดียวกันอาจจะทำให้กกกระจูดสูญพันธุ์ไปจากพื้นที่ในแหล่งน้ำนั้นได้ เนื่องจากกก-หญ้านิเวศอื่นที่อยู่ใกล้เคียงจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและเข้าครอบคลุมพื้นที่ไว้ทั้งหมด

กกกระจูด ที่ขึ้นอยู่ในท้องถิ่นทางภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ของไทย ยังไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายมากนัก พร้อมทั้งข้อมูลพื้นฐานทางพฤกษศาสตร์ในหลายๆ ด้าน อาทิ ข้อมูลพื้นฐานด้านอนุกรมวิธาน (Taxonomy) สัณฐานวิทยา (Morphology) รวมไปถึงข้อมูลทางด้านนิเวศวิทยาและการกระจายพันธุ์ (Ecology and Distribution) ยังคลุมเครือไม่ชัดเจน เนื่องจากขาดการศึกษาอย่างจริงจัง และยังมีควมสับสนในหมู่ประชาชนเกี่ยวกับชนิดของกกที่นำมาใช้ประโยชน์ในลักษณะเดียวกัน

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเร่งทำการศึกษาด้านพฤกษศาสตร์เบื้องต้น การเพาะขยายพันธุ์ ตลอดจนภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และจัดการเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งหาแนวทางในการประยุกต์ใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาให้เป็นพืชเศรษฐกิจ สร้างรายได้ในระดับชุมชนและระดับประเทศได้อย่างยั่งยืนโดยแท้จริงสืบไป

วิธีดำเนินการศึกษา

1. การศึกษาภาคสนาม

ออกสำรวจและเก็บตัวอย่างกกกระจูด ในเขตพื้นที่ 7 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียง และ 14 จังหวัดภาคใต้ เพื่อเก็บบันทึกข้อมูลกกกระจูดในสภาพธรรมชาติและถ่ายภาพประกอบ จัดทำตัวอย่างพรรณไม้แห้ง สอบถามประชาชนในพื้นที่เกี่ยวกับการนำกกกระจูดมาใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปประมวลผลต่อไป เก็บตัวอย่างกกดเพื่อนำไปประกอบการศึกษา ปลูกบำรุง ขยายพันธุ์ และศึกษาการเจริญเติบโต

2. การศึกษาในห้องปฏิบัติการ

จัดเตรียมเอกสารอ้างอิงทางพฤกษศาสตร์ หนังสือพรรณพฤกษชาติของไทยและประเทศใกล้เคียง ทำการศึกษาเอกสารอ้างอิง และตรวจสอบเอกลักษณ์จากตัวอย่างพรรณไม้แห้งประกอบกับข้อมูลฉบับบันทึกที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม นำตัวอย่างพรรณไม้แห้งของกกกระจูดที่จัดทำไว้ เปรียบเทียบกับตัวอย่างพรรณไม้แห้งของกกที่หอพรรณไม้กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสิรินธร กรมวิชาการเกษตร กรุงเทพมหานคร

จัดทำคำบรรยายลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของกกกระจูดโดยละเอียด รวมถึงนิเวศวิทยา การกระจายพันธุ์ และการนำมาใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

ทำการศึกษาและประมวลผลข้อมูลการใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ได้จากการสอบถามและบันทึกข้อมูลภาคสนาม นำเสนอความรู้เกี่ยวกับวิธีการใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างละเอียด

จัดทำรายงานผลการศึกษา เผยแพร่ข้อมูล เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์กกระจูดในแหล่งน้ำธรรมชาติได้อย่างถูกต้องและยั่งยืนตลอดไป

ผลการศึกษา

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของกกระจูด

จากการศึกษาทางพฤกษศาสตร์กกระจูดในห้วงปฏิบัติการทำให้ทราบว่า กกระจูด เป็นพืชน้ำชนิดหนึ่ง มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Lepironia articulata* (Retz.) Domin จัดอยู่ในสกุล เลบปีโรเนีย (Genus *Lepironia*) และจัดอยู่ในกลุ่มพืชวงศ์กก (Cyperaceae) ซึ่งมีลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของสกุลและชนิด ดังนี้

สกุล เลบปีโรเนีย (Genus *Lepironia*)

Rich. In Pers., Syn. 1: 70. 1805. —*Chorizandra* R. Br., Prod.: 221. 1810.

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ร่วมกันของพืชในสกุลนี้ คือ เป็นพืชล้มลุกทนทานมีเหง้าอายุหลายปี ลำต้น (culm) คล้ายทรงกระบอกภายในมีผนังกันตามขวาง ใบ ลดรูปถึงเป็นกาบหุ้มแผ่นเล็กๆ ใบประดับช่อดอกมี 1 ใบ เชื่อมต่อเนื่องกับลำต้น ช่อดอก แบบด้านข้างเทียม (inflorescence pseudolateral) เป็นช่อกระจุกหรือช่อเดี่ยวเชิงลด ช่อดอกเชิงลด ประกอบไปด้วย กาบประดับที่คล้ายกาบช่อย่อย (glume-like bracts = spicoid bracts) ซึ่งซ้อนเหลื่อมกันแบบเวียน แต่ละอันจะรองรับ (หุ้ม) บางส่วนของช่อดอก (spicoid = กลุ่มช่อย่อย) ซึ่งส่วนหลักๆ ลดรูปลงไปมาก กลุ่มช่อย่อย ประกอบด้วยดอกเพศเมียที่เปลือย 1 ดอก และกลีบประดับ (floral bracts) ที่คล้ายเกล็ดจำนวนมาก กลีบที่วางติดกับดอกเพศเมียทางด้านล่างมี 3 หรือ 4 กลีบ ส่วนกลีบที่เหลือจะรองรับ (หุ้ม) ดอกเพศผู้ที่ประกอบด้วยเกสรเพศผู้ 1 อัน กลีบล่างสุด 2 กลีบติดอยู่ตรงข้ามกันและเป็นสัน เกสรเพศผู้มี 2-3 อัน ผล แบนแนวนอน-ล่าง ผลเรียบถึงเป็นสันตามยาว

ทั่วโลกพบพืชที่จัดอยู่ในสกุลนี้ มีอยู่ 5 ชนิด พบในเขตประเทศมาดากัสการ์, อินเดีย, ศรีลังกา, ภาคใต้ของจีนและมาเลเซียถึงออสเตรเลียและนิวกินี โดเนีย ในประเทศไทยพบเพียง 1 ชนิด คือ กกระจูด

กกระจูด

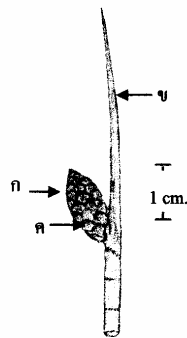
Lepironia articulata (Retz.) Domin

Bibl. Bot. Heft 85: 486. 1915; Kern, Reinwardtia 6: 29. 1961; in fl. Mal. I. 7: 462. f. 5-6. 1974; Raymond, Dansk Bot. Ark. 23: 315. 1966; Ho, Cayco Vietnam III. 2: 705. 1993. —*Restio articulatus* Retz., Obs. Bot. 4: 14 1986. —*Lepironia mucronata* Rich. in Pers., Syn. 1: 70. 1805; C. B. Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 6: 684. 1894; III. Cyp.: t. 118, f. 8-16. 1909; Camus in Fl. Gen. I.-C. 7: 179. f. 25. 1912; Ridl., Fl. Mal. Pen. 5: 175. 1925.

ชื่อพื้นเมือง กกระจูด(ภาคกลาง), กก(ระยอง), จูด, กระจูด(ภาคใต้)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นพืชล้มลุกที่มีอายุหลายปี เหง้ามีเกล็ดสีน้ำตาลอมเทาที่ด้านปลายเล็กน้อย ลำต้น (culm) แข็งเป็นกลุ่มแน่นตามแนวของเหง้า มีขนาด 10-20 x 0.2-0.7 เซนติเมตร คล้ายทรงกระบอกผิวเรียบ ใบ มีกาบ

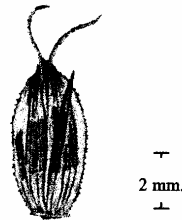
ใบ (leaf sheaths) แผล่อก กาบบนสุดยาว 12-26 เซนติเมตร ปลายตัดเฉียง (obliquely truncate) ใบประดับรูปลิ้มแคบคล้าย
 ทรงกระบอกมีความยาว 2.2-6 เซนติเมตร ดอก เป็นดอกช่อ ประกอบด้วยช่อเชิงลด (spike) จำนวน 1 ช่อ รูปทรงรีหรือรูป
 ขอบขนานคล้ายทรงกระบอก มีขนาด 10-35 x 3-7 มิลลิเมตร สีเขียวถึงสีน้ำตาลกาแฟ หรือสีน้ำตาลออกม่วง กาบประดับ
 (spicoid bracts) รูปไข่หรือรูปทรงกลมแกมไข่มีขนาด 3.2-6.7 x 3-6.2 มิลลิเมตร ปลายมนและมักโค้งลงเล็กน้อยเมื่อแก่เต็มที่
 จะร่วงง่าย กลุ่มดอกย่อย (spicoids) จะพองๆ กับกาบประดับ (spicoid bracts) กลีบประดับ (floral bracts) มีได้ถึง 15 กลีบ
 น้อยที่สุดมี 2 กลีบ รูปหอกแกมแถบมีความยาว 4-6 มิลลิเมตร สันของกลีบเป็นขนครุย ผล เป็นรูปไข่หรือรูปไข่กลับถึงรูป
 ไข่กลับทรงกว้าง ผลนูน 2 ด้าน มีขนาด 3-4 x 2-2.8 มิลลิเมตร (ไม่นับจอยที่ยาว 0.5 มิลลิเมตร) ผลแข็งสีน้ำตาลผิวเรียบถึง
 เป็นแนวเส้นตามยาวไม่ซัด มักมีหนามละเอียดที่ส่วนปลาย

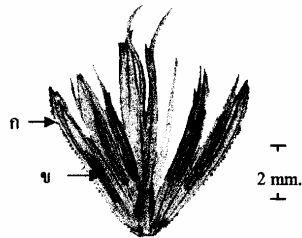
ก. ช่อดอก (spike), ข. ใบประดับ (involucre bract),
 ค. กาบประดับ (spicoid bract)

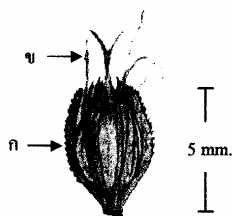
กาบประดับ (spicoid bract)

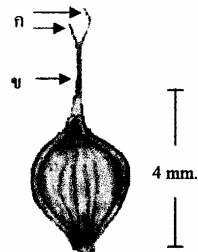
กลุ่มดอกย่อย (spicoid)

กลุ่มดอกย่อย: ก. กลีบประดับ (floral bract),
 ข. เกสรเพศผู้ (stamen)

กลุ่มดอกย่อยที่พัฒนาเป็นผล: ก. กลีบประดับ,
 ข. ก้านเกสรเพศผู้ (filament)

ผลกระจุย (nutlet) ที่ยังมียอดเกสรเพศเมีย (ก. stigma)
 และก้านเกสรเพศเมีย (ข. style) ติดอยู่

กระจุย *Lepironia articulata* (Retz.) Domin

การกระจายพันธุ์ มีการกระจายพันธุ์ในแถบประเทศมาดากัสการ์, อินเดีย(type), ศรีลังกา, อินโดจีน, ตะวันออกเฉียงใต้ของจีน, มาเลเซีย, ไมโครนีเซีย, ออสเตรเลีย, นิวคาลิโดเนียและฟีจี สำหรับในประเทศไทย มีการกระจายพันธุ์ในพื้นที่ภาคใต้ ภาคกลาง และภาคตะวันออก

นิเวศวิทยา มักขึ้นเป็นกลุ่มใหญ่ในแหล่งน้ำธรรมชาติ หรือในระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำตามแนวชายฝั่งและบึงน้ำในแผ่นดิน และป่าบึง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 0 – 100 เมตร

ประโยชน์ ในภาคใต้และภาคตะวันออกของประเทศไทย ใช้ลำต้นกกระจุตสานเสื่อและกระเป่าเหมือนภูมิภาคเขตร้อนอื่นๆ ของโลก บางครั้งมีการนำมาปลูก ขยายพันธุ์โดยการแยกหน่อและเพาะเมล็ด

ตัวอย่างพันธุ์พืชปลูก กกกระจุต : ศูนย์รวมพรรณไม้ภาคตะวันออก จังหวัดระยอง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้อัดแห้ง K.Kertsawang No.123 หอพรรณไม้สวนพฤกษศาสตร์ จังหวัดเชียงใหม่

ตัวอย่างพันธุ์ไม้อ่างอิง A.F.G.Kerr No.11397(BK.), A.F.G.Kerr No.17108(BK.), C.Niyomdham & D.Sriboonma No.1590(BKF.), C.Niyomdham et al. No.551(BKF.), J.F.Maxwell No.85-1165(BKF.), K.Larsen No.33075(BKF.), K.Larsen No.33075(BKF.), S.Sutheesorn No.4142(BK.), S.Sutheesorn No.4190(BK.), Supee S.Larsen et al. No.45826 (BKF.) และ T.Smitinand No.3024(BKF.)

การจัดจำแนกกกกระจุต

การจัดจำแนกกกกระจุตออกจากกลุ่มพืชวงศ์กกชนิดอื่นๆ ตามหลักการทางพฤกษศาสตร์ ดังนี้

1. ช่อดอกเดี่ยว; ใบประดับทรงกระบอกปลายแหลม; ลำต้นทรงกระบอกกลายเป็นช่องอากาศเนื่องจากมีเยื่อเกี่ยวพันตามขวาง เมื่อผ่าจะเห็นเป็นข้อปล้อง.....กกกระจุต (*Lepironia articulata*)
1. ช่อดอกประกอบ; ใบประดับคล้ายใบหรือเป็นเส้นสั้นๆ; ลำต้นเป็นสามเหลี่ยมมุมแหลม; ทรงกระบอกหรือกิ่งทรงกระบอก ภายในลำต้นไม่มีเยื่อเกี่ยวพันตามขวาง.....กกชนิดอื่นๆ

การเจริญเติบโต

จากการที่ได้เก็บรวบรวมตัวอย่างกกกระจุตในแหล่งน้ำธรรมชาติ มาจัดปลูกรวบรวมไว้ที่ศูนย์รวมพรรณไม้ภาคตะวันออก จังหวัดระยอง เป็นระยะเวลา 1 ปี เพื่อศึกษาติดตามการเจริญเติบโตและการขยายพันธุ์กกกระจุต จากผลการศึกษาทำให้ทราบว่า กกกระจุตมีการเจริญเติบโต โดยการแตกหน่อและเจริญขึ้นเป็นลำต้นใหม่ตลอดทั้งปี ดังแสดงใน ตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงการเจริญเติบโตของกกระจูด

ช่วงระยะเวลา (วัน)	สังเกตลักษณะของการเจริญเติบโต	
	ส่วนของลำต้น (clum)	ส่วนของช่อดอก(spike)
1 – 7 (สัปดาห์แรก)	หน่ออ่อนมีความสูงประมาณ 10 – 15 เซนติเมตร สังเกตเห็นกาบเลี้ยง 1 – 2 กาบ ห่อหุ้มตรงส่วนโคนต้นอ่อน	ตรงส่วนปลายยอดจะเริ่มเห็นช่อดอก ขนาดเท่าประมาณหัวไม้ขีด
8 – 30 (1 เดือน)	ลำต้นเจริญเติบโตขึ้นและมีความสูงประมาณ 50 – 60 เซนติเมตรและจะเริ่มมองเห็นหน่อใหม่โผล่ขึ้นมาในช่วงปลายสัปดาห์ที่สองโดยมีความสูงประมาณ 10 เซนติเมตร	จะสังเกตเห็นช่อดอกออกสีน้ำตาลดำ ขนาดประมาณ 0.5 เซนติเมตร
31 - 60 (2 เดือน)	ลำต้นจะมีความสูงประมาณ 80 – 100 เซนติเมตร	กลีบช่อดอกย่อยเริ่มปริออกเห็นเกสรผู้สีขาว และจะเริ่มแห้งในช่วงปลายเดือนแต่จะเห็นเกสรเมียและรังไข่เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง
61 – 90 (3 เดือน)	ลำต้นมีความสูงประมาณ 130 – 150 เซนติเมตร	รังไข่จะเจริญเติบโตเป็นผลสมบูรณ์เต็มที่และในช่วงปลายเดือนผลจะเริ่มร่วงโรยจนหมด
91 – 120 (4 เดือน)	ลำต้นมีความสูงคงที่โดยเฉลี่ย ประมาณ 150 เซนติเมตร	เหลือเพียงกาบแห้งของช่อดอกย่อยสีน้ำตาลแดง หรืออาจหลุดร่วงไปทั้งช่อ

การขยายพันธุ์กกระจูด

ได้ทำการศึกษาทดลองเพาะขยายพันธุ์กกระจูดในเบื้องต้น โดยการเพาะเมล็ด และการแยกหน่อ ผลของการศึกษาพบว่า การขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากมีเปอร์เซ็นต์การงอกต่ำ แต่การขยายพันธุ์โดยการแยกกอหรือแยกหน่อประสบความสำเร็จ โดยมีขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้

1. นำกกระจูดที่เป็นต้นพันธุ์ มาแช่ทิ้งไว้ในแหล่งน้ำให้น้ำท่วมรากพอประมาณ โดยแช่ทิ้งไว้ประมาณ 10 – 15 วัน จนมองเห็นรากใหม่แตกออกมา จึงนำกต้นพันธุ์มาแยกออกเป็นกอย่อย ขนาดตามความเหมาะสมโดยจะต้องมีส่วนของหน่อและรากที่งอกใหม่ปะปนอยู่ด้วยอย่างน้อยตั้งแต่ 1 หน่อขึ้นไป

2. ตัดส่วนปลายลำต้นทิ้งทั้งหมดให้เหลือเฉพาะลำต้นส่วนโคนยาวประมาณ 40 – 50 เซนติเมตร ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการปฏิบัติงาน

3. นำหน่อใหม่ที่แยกเป็นกอย่อยไว้มาไปใส่ในภาชนะปลูก อาจจะเป็นถุงพลาสติกหรือกระถาง ตามความเหมาะสม แล้วนำวัสดุปลูกที่จัดเตรียมไว้กรอกใส่ลงให้รอบในภาชนะปลูก แล้วนำไปจัดเรียงไว้ในโรงเรือนเพาะชำ รดน้ำให้ชุ่มตลอดเวลา หรืออาจให้น้ำท่วมขังส่วนของโคนต้นก็ได้

4. ประมาณหนึ่งเดือนจะสังเกตเห็นการเจริญเติบโตของหน่อกกระจูดอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

5. ในกรณีจำเป็นต้องการเพาะขยายพันธุ์โดยเร่งด่วน ก็สามารถนำกอแม่พันธุ์ มาทำการแยกเป็นกอย่อย ตัดส่วนปลายใบทิ้ง แล้วนำมาใส่ภาชนะและวัสดุปลูกที่จัดเตรียมไว้ได้เลย แต่การเจริญเติบโตจะไม่สม่ำเสมอ

6. วัสดุปลูกโดยทั่วไปใช้ทรายหยาบผสมกับปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยคอกเพียงเล็กน้อย หรืออาจจะใช้เฉพาะทรายหยาบเพียงอย่างเดียวก็ได้ เมื่อต้นกล้าตั้งตัวได้จึงให้ปุ๋ยบำรุงตามความเหมาะสม

การใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

การใช้ประโยชน์จากกกระจุตทางภาคตะวันออก

การนำกกระจุตมาใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาคตะวันออก มีมานานกว่า 200 ปี และสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน แต่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เนื่องจากเป็นการนำกมาใช้ประโยชน์เฉพาะในครัวเรือนเท่านั้น ดังคำกล่าวของท่านสุนทรภู่ในนิราศเมืองแกลง ว่าดังนี้

“ถึงศาลเจ้าอ่าวสมุทรที่สุดหาด	เลียบลีลาศขึ้นตามช่องที่คลองขวาง
ถึงบ้านแกลงลับบ้านในย่านกลาง	เห็นฝูงนางสานเสื่อนั้นเหลือใจ
แต่ปากพรอดมือสอดขยุกขยิก	จนมือหงิกองเงไม่แบได้
เป็นส่วยบ้านสานส่งเข้ากรุงไกร	เด็กผู้ใหญ่ทำเป็นไม่ว้นคน”

ในอดีตประชาชนในท้องถิ่นภาคตะวันออก อำเภอแกลง จังหวัดระยอง เรียกชื่อ กกระจุต ว่า “กก” โดยนำกมาใช้สานเสื่อเพียงอย่างเดียว ต่อมาจึงได้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ถักสานงานหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ทั้งรูปแบบที่หลากหลายความสวยงาม ความคงทนให้มีคุณภาพที่ทัดเทียมเหมาะสมกับการเป็นสินค้าส่งออกที่ถูกต้องใจของลูกค้าทั้งชาวไทยและต่างชาติ เพื่อให้ชื่อเสียงของผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ประชาชนในท้องถิ่นได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มผลิตภัณฑ์จักสานกกระจุตขึ้น ในภาคตะวันออก มีอยู่ 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มจักสานเสื่อกระจุตบ้านมาบเหลาชะโอน และกลุ่มแม่บ้านนพเก้าสามัคคี ตำบลชากพง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง เดิมทีคำว่า “กระจุต” เป็นชื่อเรียกกของทางภาคใต้ ซึ่งเป็นชนิดเดียวกันกับ “กก” ของภาคตะวันออก แต่ผลิตภัณฑ์จากกระจุตของภาคใต้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงมานานและเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย กลุ่มแม่บ้านของภาคตะวันออก จึงใช้ชื่อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มว่า หัตถกรรมจักสานกระจุต เช่นเดียวกันกับทางภาคใต้ เพื่อสื่อความหมายให้เข้าใจตรงกันเพราะเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากพืชชนิดเดียวกัน คือ กหรือกระจุต มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Lepironia articulata* (Retz.) Domin ซึ่งเป็นชื่อสากลที่ทั่วโลกรู้จัก

การใช้ประโยชน์จากกกระจุตทางภาคใต้

ผลิตภัณฑ์จักสานกระจุต นับเป็นผลงานหัตถกรรมพื้นบ้านของกลุ่มแม่บ้านในท้องถิ่นทางภาคใต้ ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน และมีชื่อเสียงจนเป็นที่รู้จักและนำมาใช้ประโยชน์กันอย่างแพร่หลาย ถึงแม้กกระจุตจะพบอยู่ในแหล่งน้ำธรรมชาติทางภาคใต้เป็นจำนวนมาก แต่จะมีบางพื้นที่เท่านั้นที่ประชาชนในท้องถิ่นรวมกลุ่มกัน เพื่อสืบสานดำเนินการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการแปรรูปผลิตภัณฑ์จักสานกระจุตให้สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ กลุ่มจักสานกระจุตบ้านท่าสะท้อน ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน และกลุ่มจักสานกระจุต หมู่ 3 ตำบลท่าเรือ อำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มจักสานกระจุตบ้านกุ่มแป ตำบลตุน, กลุ่มกระจุตบ้านควนป้อม ตำบลควนเคื่อง กลุ่มจักสานกระจุต หมู่ 7 ตำบลนางหลง อำเภอชะอวด และกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์กระจุต ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มจักสานกระจุตหมู่ 13 ตำบลปิ่นเต, หมู่ 3 ตำบลนางตุง และหมู่ 2 หมู่ 3 หมู่ 9 และหมู่ 10 ตำบลทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง และกลุ่มจักสานกระจุตตำบลบาเราะใต้ อำเภอบาเจาะ และกลุ่มจักสานกระจุตบ้านทอน ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

ผลิตภัณฑ์จักสานกระจุต จึงเป็นงานหัตถกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของภาคใต้ ที่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ถักสานกกระจุตในรูปแบบต่างๆต่อเนื่อง ซึ่งลูกค้าสามารถเลือกซื้อและสั่งทำได้กว่า 40 รายการ เช่น กระเป๋า ตะกร้า เสื่อ กระเชา แจกัน กระบุง รองเท้า หมวก ฯลฯ ซึ่งมีตลาดขายดีทันสมัยทันสมัย จนเป็นสินค้าติดอันดับตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ที่นำไปสู่การเพิ่มรายได้เสริมให้กับครอบครัวเดือนละ ประมาณ 3000 – 5000 บาท นอกจากนี้ยังช่วยสร้างสัมพันธภาพของสมาชิกภายในครอบครัวและในกลุ่มสมาชิกให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เพราะทุกคนต่างช่วยกันถักสานกระจุตกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา

ขั้นตอนและวิธีการแปรรูปกกระชูดให้เป็นผลิตภัณฑ์

ขบวนการแปรรูปจากต้นกกระชูดที่อยู่ในหนองน้ำธรรมชาติ จนกลายมาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทรงคุณค่ายิ่งนั้น พบว่าขั้นตอนหรือวิธีดำเนินการของประชาชนในท้องถิ่นทั้งภาคตะวันออกและภาคใต้ มีลักษณะที่เหมือนกัน โดยแบ่งเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนการเก็บกกระชูดเพื่อใช้เป็นวัสดุจักสาน

เริ่มจาก การถอนต้นกกระชูดในแหล่งน้ำ คัดเลือกต้นกให้ได้ขนาดและความยาวตามต้องการ นำต้นกกระชูดที่ถอนได้ไปตัดหัวตัดท้ายให้ได้ขนาดความยาว ประมาณ 1.50 เมตร ล้างทำความสะอาด นำไปคลุกกับดินโคลนให้เปียกทั่วกัน แล้วนำไปผึ่งแดดประมาณครึ่งวัน นำมาทุบด้วยสากตำข้าวให้ต้นกระชูดเป็นเส้นแบนๆ นำไปผึ่งแดดอีกครั้งจนแห้งดีแล้ว นำไปมัดเก็บรวมกัน เก็บไว้ในที่ร่ม เส้นกระชูดที่ได้จะมีคราบฝุ่นจากโคลนสีขาว ๆ ติดอยู่ตลอดทั้งเส้น

2. ขั้นตอนการถักสานเป็นผลิตภัณฑ์

เริ่มจาก นำเส้นกระชูดที่เตรียมไว้มาทุบด้วยสากตำข้าวอีกครั้ง เพื่อให้เส้นกระชูดพอช้าๆ และเส้นนุ่มนิ่มลง สลัดแรงๆ เอาฝุ่นของดินโคลนที่เกาะติดอยู่ออกให้มากที่สุด นำผ้าชุบน้ำหมาดๆ มาเช็ดทำความสะอาดและเพื่อให้เส้นกระชูดมีความชื้นเมื่อนำมาถักสานจะทำได้ง่าย และสวยงาม ถ้าต้องการเส้นสี ก็ย้อมด้วยสีย้อมกกทั่วๆ ไป หลังจากนั้นเข้าสู่การจัดทำเป็นรูปแบบต่างๆ ตามต้องการ สุกท้ายเป็นการลงยูรีเทนเคลือบ ให้มันวาว และคงทนทั้งรูปร่างและการใช้งาน

3. ขั้นตอนการหาตลาดและจำหน่ายผลิตภัณฑ์

การหาตลาดและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งส่วนใหญ่ผู้นำกลุ่มจะทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบโดยตรง ต้องติดต่อประสานงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุน ในการนำผลิตภัณฑ์กระชูดไปวางขายที่ตลาดภายในจังหวัด ที่ห้างสรรพสินค้า และตลาดจตุจักร กรุงเทพฯ พร้อมทั้งนำออกแสดงและจำหน่ายในงานต่างๆ เช่นงานแสดงสินค้าเมืองทองธานี กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นที่สนใจของผู้ชมงานและผู้ส่งออก จนมีใบสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ตามมาเป็นจำนวนมาก ซึ่งกลุ่มมีกำลังการผลิตและแหล่งวัตถุดิบที่ยังสามารถเพิ่มปริมาณการผลิตได้อีกเท่าที่ลูกค้าต้องการ

ผลิตภัณฑ์จักสานกระชูดของกลุ่มแม่บ้านในบางพื้นที่ บางจังหวัด จัดเป็นกิจกรรมใหม่และน่าจะมีอนาคตที่ยาวไกล ถ้าทราบใดที่ยังรวมกันเป็นกลุ่ม และปัจจัยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ กกระชูด ในแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นวัตถุดิบที่ไม่มีวันหมด ถ้าทุกคนช่วยกันดูแลรักษา ไม่แก่งแย่งที่จะเอาประโยชน์อย่างเดียว จะต้องรู้จักวิธีการปกป้องรักษาทรัพยากรน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ ให้คงอยู่และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนตลอดไป

อภิปรายผลการศึกษา

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์กกระชูด

จากผลการศึกษา ทำให้ทราบว่า กกระชูด มีลักษณะทางพฤกษศาสตร์ที่แตกต่างจากกชนิดอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะของลำต้น กล่าวคือ ลำต้น กกระชูด จะมีลักษณะเป็นรูปทรงกระบอก กลม ส่วนโคนใหญ่กว่าส่วนปลายซึ่งเรียวยาว แหลม ภายในลำต้นกลวง มีผนังกันตามขวางเป็นช่องๆ ส่วนกชนิดอื่น จะมีลักษณะที่แตกต่างออกไป

ในส่วนของใบ พบว่า กกกระจุจ ไม่มีใบ เนื่องจากลดรูปไปเป็นกาบหุ้มส่วนโคนต้น แต่จะมีใบประดับที่รองรับช่อดอกเพียง 1 ใบ เท่านั้น และจะมีลักษณะคล้ายส่วนของลำต้นมากกว่าใบ ส่วนกษนิคอื่นๆ นั้น เช่น กกจันทบุรีและกกรังกา ไม่มีใบเช่นกัน แต่จะมีใบประดับที่มีลักษณะคล้ายใบจำนวนมากติดอยู่ส่วนปลายลำต้นเพื่อทำหน้าที่รองรับช่อดอก

และในส่วนของดอก พบว่า กกกระจุจ มีลักษณะของช่อดอกที่อัดกันแน่นเป็นกระจุกลมรี ขนาด 1 – 2 เซนติเมตร ดอกเล็ก สีน้ำตาล และเป็นดอกสมบูรณ์เพศ ส่วนกษนิคอื่นๆ จะมีลักษณะของช่อดอกโปร่ง เนื่องจากมีก้านช่อดอกย่อยที่ยาวกว่า และอาจมีหลายชั้น ซึ่งกกแต่ละชนิดจะมีจำนวนและขนาดความยาวของก้านช่อ รวมทั้งส่วนประกอบอื่นของดอกที่แตกต่างกันไป

และในส่วนของผล พบว่า กกกระจุจ มีลักษณะของผลที่แตกต่างจากกษนิคอื่นๆ กล่าวคือ ผลกระจุจเป็นรูปทรงรี ปลายป้าน โคนแหลม ผลแก่สีน้ำตาล และที่ส่วนปลายมีก้านเกสรเพศเมียติดอยู่ ส่วนผลของกษนิคอื่นๆ จะมีลักษณะที่แตกต่างออกไป

จากลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของกกกระจุจที่แตกต่างจากกษนิคอื่นๆ ดังกล่าวแล้ว นักพฤกษศาสตร์จึงได้จัดจำแนกกกกระจุจ ให้อยู่ในสกุล *Lepironia* ซึ่งกในสกุลนี้ปัจจุบันพบว่ามียู่ 5 ชนิด ในโลก และมีอยู่เพียงชนิดเดียวในประเทศไทย คือ กกกระจุจ (*Lepironia articulata*)

นิเวศวิทยาและการกระจายพันธุ์

จากผลการศึกษา พบว่า กระจุจในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ชอบขึ้นอยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำ หนอง บึง น้ำจืด ตามแนวบริเวณชายฝั่งทะเล ซึ่งมีสภาพป่าชายหาดเป็นแนวขวางกั้นระหว่างแหล่งน้ำจืดกับทะเล ซึ่งระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำที่กกระจุจขึ้นอยู่ จะมีสภาพน้ำท่วมขังตลอดปี โดยมีระดับความลึกเฉลี่ยประมาณ 1 – 2 เมตร และมีความแตกต่างกันของระดับน้ำในช่วงฤดูฝนและฤดูแล้งประมาณ 1 เมตร และสภาพสังคมพืชโดยทั่วไป จะเป็นสังคมพืช กก – หญ้า ที่แก่งแย่งกันเจริญเติบโตอยู่บนผืนน้ำเป็นบริเวณกว้าง ในแต่ละปี พืชเหล่านี้ จะเหี่ยวแห้งตามฤดูกาลบางปีจะถูกไฟเผา ทำให้เกิดการสะสมทับถมกันทุกปี ติดต่อกันมาเป็นเวลานานนับสิบปีจนมีลักษณะเป็นชั้นหนาตลอดบนผืนน้ำ ซึ่งประชาชนในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียกส่วนนี้ว่า “หนังหมา” แต่ทางภาคใต้เรียกว่า “พรุ” ซึ่งชั้นหนังหมาหรือพรุนี้ มีโอกาสที่จะพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปเป็นพรุและป่าพรุที่สมบูรณ์ในที่สุด การที่เศษซากพืชถูกสะสมทับถมกันอยู่ในแหล่งน้ำเป็นเวลานาน จึงทำให้คุณภาพน้ำในแหล่งน้ำไม่ค่อยดี ถึงแม้ว่าจะใสแต่จะมีลักษณะเป็นสีดำ มีกลิ่น และมีสภาพค่อนข้างจะเป็นกรด ซึ่งพืชที่พบในสังคมกก – หญ้า นี้ ได้แก่ หญ้าคา หญ้าหวาย หญ้าไซ หญ้าปล้อง อ้อ แยม กกคมบาง กกสามเหลี่ยม กกปรือ กกกระจุจ หัวทรงกระเทียม ฯลฯ ส่วนพรรณไม้อื่น ได้แก่ เสม็ดขาว โคลงเคลง บัวหลวง บัวสาย สาหร่ายข้าวเหนียว กัลยไม้ดิน หม้อข้าวหม้อแกงลิง บอน เฟินน้ำ ฯลฯ

ในส่วนของการกระจายพันธุ์ของกกกระจุจนั้น จากการออกสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนามรวมทั้งศึกษาสภาพภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือแล้ว คาดว่า กระจุจน่าจะมีการกระจายพันธุ์ได้ในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำที่เป็นแหล่งน้ำจืดที่อยู่ตามแนวชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไปจนถึงพื้นที่ชุ่มน้ำในเขตประเทศกัมพูชา แต่จากผลการศึกษาพบว่า กระจุจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคงเหลืออยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำธรรมชาติในเขตพื้นที่อำเภอแกลง จังหวัดระยอง เพียงแห่งเดียว ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำธรรมชาติ รวมทั้งนาข้าว นากระท่อตือจันทบุรี และกระจุจในแหล่งน้ำธรรมชาติ ตามแนวชายฝั่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ถูกเปลี่ยนแปลงสภาพไปเป็นนาทุ่งเกือบทั้งหมด จึงเป็นเหตุให้ไม่พบกกระจุจในพื้นที่ดังกล่าวในปัจจุบัน

ส่วนการกระจายพันธุ์ของกกกระจุจในภาคใต้ สามารถกระจายพันธุ์ได้ในทุกจังหวัดที่มีพื้นที่ติดกับชายฝั่งทะเล และมีสภาพหนองบึงน้ำจืดในเขตพื้นที่ป่าชายหาด และป่าพรุ แต่ในปัจจุบันพบว่าสภาพป่าเหล่านี้ถูกบุกรุกและทำลายไปเป็นจำนวนมากในแทบทุกจังหวัดทางภาคใต้ เพื่อยึดครองที่ดินนำไปปลูกพืชเศรษฐกิจ ยางพารา และปาล์มน้ำมัน ซึ่งจะเห็น

ได้ชัดเจนในพื้นที่จังหวัดชุมพรและสุราษฎร์ธานี การกระจายพันธุ์ของกกกระจัดในภาคใต้จึงพบเฉพาะในบางพื้นที่ ของจังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง และนราธิวาส ที่ยังคงมีกกกระจัดกระจายอยู่เป็นจำนวนมากในแหล่งน้ำธรรมชาติ

สำหรับการกระจายพันธุ์ของกกกระจัดโดยทั่วไปนั้น จะพบกระจายพันธุ์อยู่ในบริเวณพื้นที่เขตร้อนในแถบประเทศมาดากัสการ์ อินเดีย ศรีลังกา อินโดจีน ตะวันออกเฉียงใต้ของจีน มาเลเซีย ไมโครนีเซีย นิวคาลิโดเนีย และฟีจี การใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากผลการศึกษา ทำให้ทราบว่า ประชาชนในท้องถิ่นภาคตะวันออกและภาคใต้ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการนำกกกระจัด มาใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิตจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน ที่เห็นเด่นชัดและมีการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในภาคตะวันออก มีอยู่ในเขตอำเภอแกลง จังหวัดระยอง และในภาคใต้มีอยู่ในเขตอำเภอบ้านนาเดิม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี อำเภอชะอวด อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง อำเภอบาเจาะ และอำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส โดยการนำกกหรือกระจัด มาสานเป็นเสื่ออก เพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือน แต่ในปัจจุบัน ได้มีการปรับปรุงและพัฒนาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ มากมาย เพื่อจำหน่ายเป็นสินค้าของชุมชน ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (สินค้า OTOP) ซึ่งพบว่าในภาคตะวันออก มีกลุ่มชุมชนที่นำกกกระจัดมาแปรรูปเป็นสินค้า OTOP อยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มสานเสื่อกระจัดบ้านมาบเหลาชะโอน และกลุ่มนพเก้าสามัคคี ตำบลชากพง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ส่วนในเขตพื้นที่อื่นๆ ก็ยังคงมีการทอและสานเสื่อเพื่อใช้ในครัวเรือนเท่านั้น

ในส่วนของภาคใต้ มีกลุ่มชุมชนที่นำกกกระจัดมาแปรรูปเป็นสินค้า OTOP เป็นจำนวนมาก ได้แก่ กลุ่มจักสานกระจัดบ้านท่าสะท้อน ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน และกลุ่มจักสานกระจัด หมู่ 3 ตำบลท่าเรือ อำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มจักสานกระจัดบ้านกุ่มแปะ ตำบลตุน, กลุ่มกระจัดบ้านควนป้อม ตำบลควนเค็ริง กลุ่มจักสานกระจัดหมู่ 7 ตำบลนางหลง อำเภอชะอวด และกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์กระจัด ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มจักสานกระจัดหมู่ 13 ตำบลปิ่นแต, หมู่ 3 ตำบลพนางตุง และหมู่ 2 หมู่ 3 หมู่ 9 และหมู่ 10 ตำบลทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง และกลุ่มจักสานกระจัดตำบลบาเระใต้ อำเภอบาเจาะ และกลุ่มจักสานกระจัดบ้านทอน ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

เป็นที่น่าสังเกต ว่า กกกระจัดที่นำมาสานเสื่อและแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ ประชาชนในท้องถิ่น จะนำต้นกกมาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งยังไม่ได้มีการปลูกบำรุงดูแลรักษาแต่อย่างใด เป็นแต่เพียงการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากธรรมชาติแต่ฝ่ายเดียว ยกเว้นบางพื้นที่ในเขตตำบลทะเลน้อยมีการปลูกกกกระจัด แต่ก็ยังมีปริมาณไม่เพียงพอต่อการนำมาใช้ประโยชน์

ดังนั้น แนวทางที่จะทำให้ประชาชนในท้องถิ่นสามารถนำกกกระจัดในแหล่งน้ำธรรมชาติ มาใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างยั่งยืน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์แหล่งน้ำธรรมชาติซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของกกกระจัด ให้มีความสมดุลทางธรรมชาติ รวมทั้งจะต้องเข้าใจและเรียนรู้วิธีการเก็บเกี่ยวต้นกกที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างถูกต้อง หาแนวทางในการเพาะขยายพันธุ์ และปลูกบำรุงดูแลรักษา กกกระจัด ทั้งในพื้นที่แหล่งน้ำธรรมชาติ และพื้นที่ส่วนตัวเพื่อให้มีกกกระจัดเพียงพอต่อการใช้งาน เพื่อให้สอดคล้องกับทิศทางเศรษฐกิจการตลาดที่มีความต้องการสินค้า OTOP ที่ผลิตจากกกกระจัดทั้งในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกและภาคใต้ ซึ่งคุณภาพของผลิตภัณฑ์ไม่มีความแตกต่างกันแต่ประการใด

ข้อเสนอแนะ

เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้นเกี่ยวกับกกที่นำมาใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น กล่าวคือ กกที่ใช้ทอเสื่อ คือ กกจันทบุรี ซึ่งมีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Cyperus corymbosus* ส่วนวิธีการทอนั้นจะต้องมีอุปกรณ์หลักเพื่อช่วยในการถักทอ ได้แก่ ฝีมทอเสื่อกก ซึ่งการทอจะมีลักษณะคล้ายกับการทอผ้า แต่ในส่วนของกกที่ใช้สานเสื่อ คือ กกกระจูด ซึ่งมีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Lepironia articulata* ส่วนวิธีการสานนั้นไม่จำเป็นต้องมีอุปกรณ์หลักเพื่อช่วยในการสานแต่ประการใด ใช้เพียงมือเปล่าจัดสานให้เป็นผืนเสื่อตามขนาดที่ต้องการเท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

- ดวงพร สุวรรณกุล และรังสิต สุวรรณเขตนิกม. 2544. วัชพืชในประเทศไทย. กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 ราชบัณฑิตยสถาน. 2538. อนุกรมวิธานพืชอักษร ก. กรุงเทพฯ. เพื่อนพิมพ์. 495 หน้า
- ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์ และ คณะ. 2544. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์. กรุงเทพฯ. บริษัท
 ประชาชน จำกัด
- วิระชัย ณ นคร และคณะ. 2545. พรรณไม้น้ำบึงบอระเพ็ด. กรุงเทพฯ. โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์. 132 หน้า
- สุชาดา ศรีเพ็ญ. 2542. พรรณไม้น้ำในประเทศไทย. กรุงเทพฯ. อมรินทร์ พรินติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- สุรัชย์ มัจฉาชีพ. 2538. วัชพืชในประเทศไทย. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์แพรววิทยา. 200 หน้า
- สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ. 2542. ภูมิทัศน์ไทย. กรุงเทพฯ. ด้านสุทธนาการพิมพ์ จำกัด
- David A. Simpson & Tetsuo Koyama. 1998. "Cyperaceae" Flora of Thailand Vol. 6 part 4.
 Forest Herbarium, Royal Forest Department, Bangkok. 247 – 485 pag.
- Kern, J.H. 1974. "Cyperaceae" Flora Malesian ser. 1, 7(3): 435 - 753